

АНТОНІМІЯ ЯК ОСНОВА ЕВФЕМІСТИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТАБУ У ВІКТОРІАНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ)

Бєлова М. О., к. філол. н., доцент, Шишкіна К. І., аспірант

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна*

marynavasylieva2005@gmail.com, igorevnakarinishhishkina@gmail.com

Стаття присвячена дослідженню лінгвокогнітивної операції поляризації (опозиції) як підгрунтя евфемістичних номінацій на позначення соціокультурних табу, що функціонують у вікторіанському художньому дискурсі. Дослідження антонімії як способу утворення евфемістичної субституції у лінгвокогнітивному аспекті дозволяє простежити механізм формування смислу із залученням моделі вторинної інтерпретації знання, у результаті якого нейтралізуються ініціальні негативні характеристики антецедента (табуованого концепту). Антонімія як когнітивна операція протилежності залучає структурування змістовних доменів у вигляді образ-схем, як вказують результати аналізу, – КОНТЕЙНЕР, ПРОТИЛЕЖНІСТЬ та ШКАЛА.

Ключові слова: антонімія, евфемістична номінація, концепт, домен, фрейм, вікторіанський художній дискурс.

ANTONYMY AS A MEANS OF EUPHEMISTIC NOMINATION OF SOCIO-CULTURAL TABOOS IN VICTORIAN LITERARY DISCOURSE(LINGUO-COGNITIVE ASPECT)

Belova M.O., PhD in Philology, associate professor, Shishkina K. I., post-graduate student

*G. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Valentynivska str., 2, Kharkiv, Ukraine*

This study endeavors to investigate antonymy as a means of formation of euphemisms naming socio-cultural taboos in Victorian literary discourse using the Cognitive Semantics approach. The research looks at antonymy beyond the lexical level and views euphemistic nomination as a special case of conceptual derivation: the approach claims that the grounding of euphemisation is the interconnection between the primary concept and the concept represented via a unit of secondary nomination based on different types of construal operations. Via alluding indirectly the unmentionable concept, the process results in neutralization of initial negative characteristics associated with the primary concept, i.e. ameliorating the taboo. From the standpoint of linguo-cognitive approach using Croft&Cruse's dynamic construal approach to sense relations, antonymy is defined as a relation between construals which involves the structuring of content domains by means of one of a limited repertory of image schemas – recurring structures within our cognitive processes which establish patterns of understanding and reasoning and formed from our bodily interactions, linguistic experience, and historical context.

Data analysis is performed in several steps. After the euphemistic nominations based on antonymy were identified in Victorian discourse fragments, they were categorized according to the traditional approach into complementary (non-scalar) and gradable (scalar) ones. Then they were analyzed using the linguo-cognitive approach by means of singling out the corresponding concepts and identifying content domains that they evoke. In the final stage of the analysis, the image-schemas that structure content domains evoked by the antonym pairs (complementaries, overlapping and equipollent antonyms) were singled out, thus, interpreting the meaning of the euphemistic nomination.

The results of the investigation help to conclude that the meaning of the euphemistic nomination based on antonymy is revealed through the specificity of the structuring of a content domain by means of an image-schema. Thus, non-scalar antonyms evoke content domains structured by means of the image-schemas CONTAINER and OPPOSITNESS, scalar antonyms – content domains structured via the image-schema SCALE (within monoscalar and biscalar systems).

Key words: antonymy, euphemistic nomination, construal, oppositeness, concept, domain, frame, Victorian literary discourse.

Сьогодні не зменшується інтерес лінгвістів до проблем іменування з огляду на комплексність завдань, що стоять перед теорією номінації. У вивчення проблем номінації, що активно здійснювалося останні десятиліття, зробили внесок Н. Д. Арутюнова, О. С. Ахманова, Р. Барт, Л. А. Булаховський, В. В. Виноградов, В. Г. Гак, Г. В. Колшанський, О. С. Кубрякова, Б. А. Ларин, А. Ф. Лосев, М. В. Нікітін, С. І. Ожегов, О. І. Смирницький,

В. М. Теля, А. А. Уфімцева, Ф. П. Філін, Д. Н. Шмельов, Л. В. Щерба, Р. Cruse, С. Fox, J. Lyons, J. Thomas, S. Ulmann, B. Warren та інші.

Оскільки у мові існують різні способи номінації, що не заперечують, а, навпаки, доповнюють один одного, допомагають один одному в реалізації можливостей означення, закладених у мовній системі, сучасна теорія номінації характеризується “спрямованістю на пошук усіх засобів номінації, зокрема й тих, що виходять за межі слова” [4, с. 14]. На тлі нових поглядів на цілу низку нерозроблених ідей сучасної теорії номінації видається важливим дослідження способів означення, що постійно затребувані мовленнєвою практикою, у тому числі й завдань евфемістичної номінації, що виступає **об’єктом** цього дослідження. **Предметом** аналізу є когнітивна операція поляризації, що слугує підґрунтям евфемістичної номінації соціокультурних табу епохи правління королеви Вікторії, що функціонують у вікторіанському художньому дискурсі. Когнітивна операція поляризації зумовлює існування в мові антонімів. У сучасних мовознавчих роботах питання антонімії широко висвітлені у семантичному, функціональному, стилістичному аспектах, у корпусній лінгвістиці, але з точки зору лінгвокогнітивної теорії антонімія досліджувалася у невеликій кількості робіт західних лінгвістів (D. A. Cruse, P. Togia, C. Paradis, C. Willners, P. Jones).

На рубежі ХХ – ХХІ століть на зміну семіотичному формалізму в мовознавстві й теорії номінації, зокрема, закономірно приходить антропоцентричний погляд на мову, здійснюється відхід від ідеї “лексикоцентризму” як такої, що не відповідає змінам, які трапляються у мовному сприйнятті дійсності. Оскільки іменування окремих об’єктів дійсності тісно пов’язане з формами діяльності людини, антропоцентричні дослідження мови залучають діяльнісний підхід, одним з найважливіших інструментів якого є лінгвокогнітивна теорія. **Актуальність** пропонованої роботи пояснюється залученням лінгвокогнітивного підходу до дослідження евфемістичної номінації, який є пріоритетним інструментом аналізу й дозволяє “побачити способи участі” значущих одиниць мови в організації комунікативного процесу, співвіднести мовні одиниці з точкою зору людини, яка говорить і мислить, і тим самим пояснити мовні факти.

Вікторіанський художній дискурс обрано в якості **матеріалу дослідження** з огляду на те, що він несе на собі відбиток культури певного етапу в історії лінгвокультурної спільноти: у ньому знаходять відображення соціокультурні та етичні оцінки різних соціальних груп, тобто за допомогою мови малюється середовище, до якого належать діючі особи [8]. Соціокультурне середовище вікторіанського художнього дискурсу – соціокультура британців часів правління королеви Вікторії (у хронологічному плані вікторіанська епоха охоплює період з 1837 по 1901 рр.), зумовлена ціннісними орієнтирами суспільства, соціо-економічними відносинами, релігією. Вікторіанська культура сформувала власні моральні цінності, в результаті чого певні предмети і явища опинилися під заборонаю прямого іменування, тобто стали табуйованими. Це, у свою чергу, породило “вікторіанський синдром делікатної та уникливої манери висловлювання” [10, с. 142], а вікторіанську культуру почали називати “культурою, схильною до евфемізмів” [17]. Багатий на евфемізми словник вікторіанства став “звуковою доріжкою” епохи [15].

Об’єктом теорії номінації виступає значення слова, що у межах діяльнісного підходу розглядається як нормативно-регулятивний компонент мовленнєвої діяльності, а регулятивні компоненти структури мови – як стабільні та такі, що вносяться в конкретний діяльнісний акт в якості обов’язкових [6, с. 92].

Діяльнісний підхід призводить до визнання амбівалентності значення номінативної одиниці як *процесу* і *результату* іменування, що відбивають прийняті в певній мовній культурі ціннісні орієнтації, допущення, норми і ролі соціальної поведінки.

Процес номінації – це механізм створення мовних одиниць, що характеризуються номінативною функцією, тобто слугують для називання і вичленення фрагментів дійсності й формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів і

речень. *Результатом* цього процесу виступає значуща (така, що володіє значенням) мовна одиниця [9, с. 336].

Евфемістична номінація, як і будь-яка інша, може розглядатися у термінах процесу і результату: механізм створення відповідних мовних одиниць називають евфемізацією, а його результат – евфемізмом.

Евфемізм у роботі визначаємо як слово/вираз-субститут, що замінює тематично стигматичний або соціально некоректний антецедент, змінюючи спосіб його конотації з метою вуалювання його негативних ознак через етичний дискомфорт, почуття страху/неприятності/гніву/презирства, з міркувань делікатності, дотримання пристойності та кодексу соціокультурних цінностей, що існують у суспільстві.

На відміну від дослідників традиційної (“об’єктивістської”) семантики, які виходять із положення про те, що значення існує у світі (поза свідомістю індивіда), представники когнітивного напрямку в лінгвістиці бачать у значенні когнітивний феномен, який локалізується у свідомості й визначається особливостями концептуалізації світу індивідом.

Значення можна подати за допомогою когнітивних структур, що містять різного роду інформацію, пов’язану з тим чи іншим концептом або об’єднанням концептів, що, у свою чергу, створюються у процесі пізнання світу і придбання, накопичення досвіду [5, с. 8-12]. За такого підходу значення номінативної одиниці розглядається як рефлекс тієї суми знань, яку несе у собі відповідна когнітивна структура. Воно визначається не як закріплення у ньому найсуттєвіших, явних, пов’язаних з предметом ознак, а як знання про світ взагалі, енциклопедичне знання, з урахуванням рухливості й плинності сутностей світу й категорій знання.

Так, енциклопедичне знання, згідно з переконаннями когнітивістів, організоване за допомогою схемних структур: лексичний концепт, активований мовним виразом, можна осмислити лише на фоні структур енциклопедичних знань, частиною яких він є [19, с. 152]. Розглянемо їх детальніше.

Концепт – оперативна одиниця мислення [5], що може мати різний ступінь інформаційної насиченості, залишаючись при цьому цілісним утворенням, здатним поповнюватися, змінюватися та віддзеркалювати людський досвід [7, с. 77]. Онтологічно концепти можна поділити на такі види:

а) концепти остенсивного типу, пояснення яких може бути здійснено шляхом вказівки на відповідний референт. До них відносяться образи, які не можна розкласти на складові (наприклад, PINK); гештальти – складні, картинні образи, в яких складові певним чином об’єднані у складі цілого (наприклад, FACE, BUILDING); схеми дій (наприклад, BUYING A TICKET);

б) концепти номінального типу – такі сутності, пояснення яких може бути здійснено лише словесно, шляхом номінального визначення (наприклад, LIE, BIRD) [3, с. 255].

Поняття концепту тісно пов’язане з поняттям *домену* – структури фонових знань [11, с. 2], широкого концепту, на фоні якого ідентифікується інший концепт, більш вузький в інформаційному плані [3]. Відносини між доменом і концептом аналогічні відносинам між “фоном” / “базою” і “фігурою” (терміни Р. Ленекера [19]): база – це безпосередній фон для концептуальних елементів, що профілюються тією або іншою одиницею (так, наприклад, концепт ГПОТЕНУЗА (профіль) існує тільки відносно концепту ТРИКУТНИК (база), який, у свою чергу, пов’язаний з більш широкою областю знань – доменом ПЛАНОМЕТРІЯ [21, с. 195]). Поняття домену можна застосувати і до широкого асоціативного поля (наприклад, уся різнопланова інформація, пов’язана з поняттям ТВАРИНА), і до класичної понятійної категорії, що є частиною асоціативного поля (ТВАРИНА як сфера лише предметних понять, об’єднаних гіперо-гіпонімічними зв’язками: тварина – гризун – миша), і

до попереднього дискурсивного фрагменту, що виступає як понятійний “фон” для наступного фрагменту і пов’язаний із ним у режимі on-line (простір поточного дискурсу) [3, с. 255].

Домени розрізняються залежно від концептуальної складності й можуть бути базовими і небазовими [19]. Сутність базових і небазових доменів пояснюється у термінах рівнів концептуальної організації, розроблених у теорії прототипів Е. Рош [20], – базового (рівня максимального узагальнення), суперординатного (рівня вищого порядку) та субординатного (рівня найнижчого порядку). Наприклад, базовий домен – це примітивне репрезентаційне поле (час, простір, емоції, сенсорні відчуття тощо). Базові домени слугують первинним, найбільш узагальненим фоном для пояснення інших концептів і є доменами нижчого рівня; небазові домени подані на більш високому рівні [3]. Тобто концепт створює потенціал для існування низки більш специфічних концептів, ці концепти, у свою чергу, створюють домени, у межах яких з’являються інші концепти, і так нескінченно. Наприклад, у ході тривалого розвитку ментального досвіду людини виникають різні за об’ємом і складністю концептуальні ієрархії [19, с. 45], де розрізняються різнорівневі домени: “концептосфера” (весь понятійний простір, що аналізується), “домен” (інформаційний вузол у межах концептосфери), “парцела” (вузол у межах домена), “концепт” (конституент парцели, позначений окремим словом або іншою мовною одиницею) [3, с. 256].

Домени також розрізняються за способом концептуалізації інформації та бувають двох типів: змістовні домени (*content domains*) та схематичні домени (*schematic domains*) [16]. *Змістовні домени*, наприклад, CONCRETE PHENOMENA, EVENTS, PROCESSES, STATES, ABSTRACT PHENOMENA, репрезентують певні аспекти оточуючої дійсності, у той час коли *схематичні домени* забезпечують шляхи організації інформації у змістовних доменах [ibid].

Основою значення мовної одиниці є комплекс доменів, який вона активує.

Також концептуалізація ґрунтується на образ-схемах – динамічних аналогових репрезентаціях просторових відносин та різноманітних пересувань у просторі [14; 18]. Незважаючи на те, що образ-схеми є результатом перцептивної діяльності та рухової активності (моторики), їх специфіка не зводиться до опису виключно сенсомоторного механізму їх породження. З точки зору генезу, образ-схеми – це продукти непропозиційного сприйняття дійсності і функціонують як структури, що впорядковують факти емпіричного характеру на рівні фізичного сприймання та руху [14]. Основними образ-схемами є НИЗ-ВЕРХ, ЛІВЕ-ПРАВЕ, БЛИЗЬКЕ-ДАЛЕКЕ, ЦЕНТР-ПЕРИФЕРІЯ, КОНТЕЙНЕР, РУХ, МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ’ЄКТ, ЧАСТИНА-ЦІЛЕ, ШКАЛА.

Звернення до когнітивних основ евфемізації зміщує фокус уваги з розгляду евфемізмів у якості мовних одиниць на їх інтерпретацію як механізму формування смислу, в основі якого лежать певні концептуальні механізми і моделі вторинної інтерпретації знання [1, с. 5]. З когнітивної точки зору евфемізація постає як окремий випадок концептуальної деривації – процесу формування нового смислу в результаті певного способу інтерпретації вихідного знання, а евфемізм – як один із способів вторинної репрезентації знання у мові [1, с. 5]. Підґрунтям евфемізації слугує взаємозв’язок між первинним/вихідним концептом та похідним концептом, репрезентованим одиницею вторинної номінації [1]. Натякаючи на референт, який небажано називати прямо, процес евфемізації, з когнітивної точки зору, полягає в нейтралізації ініціальних негативних характеристик, асоційованих із первинним концептом, призводячи в такий спосіб до меліоратизації небажаного референта.

Евфемістична номінація належить до непрямого типу: розвиток евфемістичного способу номінації пов’язаний із залученням у процес означення не лише словникових, а й описових, перифрастичних засобів, оскільки розширення простору знака дозволяє розширити вибір таких атрибутів означуваного денотату, що “натякають” [2], тоді як прямий спосіб лексичної

номінації залучає у свою сферу нові знаки насамперед за рахунок лексико-дериваційних процесів [4].

Говорячи про когнітивні механізми, що лежать в основі евфемістичної номінації, зауважимо, що більшість евфемістичних стратегій ґрунтуються на зміщенні фокусу денотата. Так, у процесі евфемізації важлива роль належить, з-поміж іншого, когнітивній операції поляризації (антонімії).

Ментальний характер сприймання дійсності людиною характеризується суперечливою складністю, єдністю і боротьбою протилежностей, що покладено в основу когнітивної операції поляризації, що залучає структурування змістовних доменів у вигляді образ-схем [12, с. 169].

Антонімія як когнітивна операція протилежності, передбачає наявність бінарності (протилежні значення конструюються таким чином, що у межах певного домену існує лише дві можливості (*up-down, top-bottom, dress-undress*), причому бінарність має бути інгерентною та логічно необхідною [13]) та салієнтної взаємної орієнтації (як, наприклад, *tomorrow* та *yesterday* орієнтовані на *today*) [12].

У мові антоніми існують у вигляді пар лексичних одиниць, що є семантично протилежними. Більшість із них є конвенціональними парами або *канонічними антонімами* (термін Л. Мерфі): такі пари формують частину антонімічного канону, що отримується людиною завдяки досвіду використання мови. Семантична опозиція антонімічної пари включає як подібності, так і відмінності. Так, канонічні антоніми *black* і *white*, з одного боку, несумісні, оскільки не відносяться до одного кольору, а з іншого, – поділяють більшу кількість властивостей, що є релевантними для семантичної опозиції, ніж інші можливі антоніми, оскільки є базовими незмішаними ахроматичними кольорами. Це отримало назву *принципу мінімальної відмінності* між членами антонімічної пари (термін Л. Мерфі). Описуючи антоніми в термінах максимальної подібності та мінімальної відмінності, можна стверджувати, що слова мають різні антоніми в різних контекстах залежно від того, які властивості слів є найбільш релевантними задля позначення контрасту в певному контексті. Такі антоніми отримують назву контекстуальних.

З огляду на семантику виокремлюють комплементарні, градуйовані, конверсійні, реверсивні антоніми [13].

Комплементарні антоніми – такі, що позбавлені ознаки градуальності та подані лише двома протилежними членами, що доповнюють один одного (*dead – alive*). Такі антоніми також отримують назву не скалярних, вони можуть використовуватися з модифікаторами обмеженої сукупності. *Градуйована антонімія* віддзеркалює зв'язок між такою парою слів, значення яких є протилежними, але розташованими уздовж безперервного спектру: так, наприклад, на протилежних кінцях спектру знаходяться *hot* та *cold*, але між ними існують інші температурні показники – *warm, tepid, cool* та інші. Градуйовані антоніми є скалярними; вони можуть вживатися з модифікаторами з ознакою як необмеженої (специфікують діапазон шкалювання – наприклад, *very*), так і обмеженої сукупності. *Конверсійні антоніми* – такі, що мають сенс лише в контексті один одного, наприклад *teacher* та *pupil, doctor* та *patient, employer* та *employee*. У парі *реверсивних антонімів* перший описує рух в одному напрямку, а другий – в іншому, наприклад, *wrap – unwrap, inflate – deflate, hold – release, go – come*.

Що стосується частиномовної належності антонімічних пар, більша кількість антонімів спостерігається з-поміж прикметників (59%), оскільки прикметники характеризуються відносною семантичною простотою: вони найчастіше описують єдину властивість, якою більшою або меншою мірою володіє предмет/об'єкт, – на відміну від складних конгломератів властивостей, які, як правило, репрезентують іменники, та темпоральної та

структурної складності дієслів (так, антонімічні пари іменників становлять 19 %, а дієслів – лише 13 % антонімічних відносин у мові) [16].

У. Крофт та Д. Круз описують когнітивний механізм структурування значення скалярних антонімів [12].

Так, частина антонімів структурує змістовний домен у вигляді моношкали, наприклад LENGTH: шкала визначає одиничну властивість – довжину; вона має кінцеву точку, що позначає “нульову якість” ознаки, та простягається до невизначеної відмітки у протилежному напрямку. Один елемент опозиції асоціюється з більш високим ступенем ознаки, у той час коли інший – з нижчим [12, с. 170].

Рис. 1. Моноскалярна система [12, с. 170]

Інші скалярні антоніми структурують змістовний домен у вигляді біскалярної системи залежно від розташування однієї шкали відносно іншої. Так, в еквіполентному типі біскалярної системи властивості об’єктів на шкалах повністю асиметричні. У цьому випадку шкали розташовуються або “від кінця до кінця” і є повністю роз’єднаними, або частково збігаються. Так, прикладом антонімічної пари, що структурує змістовний домен ТЕМПЕРАТУРА у вигляді роз’єднаних шкал, є *hot-cold*: маємо дві незалежні шкали, що “зустрічаються” у своїх нульових точках та простягаються на невизначені відмітки у протилежних напрямках.

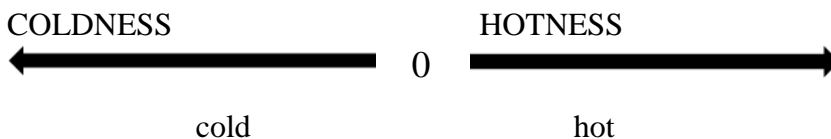

Рис. 2. Роз’єднана еквіполентна система [12, с. 171]

Паралельний тип біскалярної системи трапляється досить рідко: у ньому дві шкали розташовуються паралельно протягом всієї довжини кожної з них:

Рис. 3. Паралельна еквіполентна система [12, с. 170]

У пересічній системі дві шкали частково збігаються, але водночас вони не є рівноправними: є більша шкала (ДОСТОЇНСТВА/MERIT) та менша – ПОГАНЕ / BADDNESS:

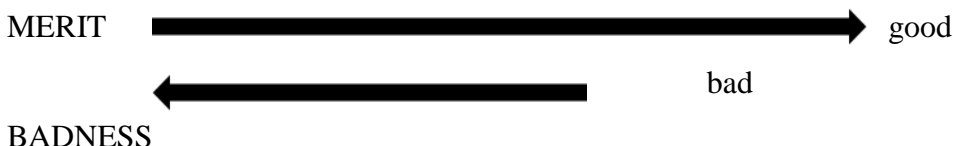

Рис. 4. Пересічна система [12, с. 170]

За зауваженням У. Крофта та Д. Круза, одні й ті самі антонімічні пари демонструють “свободу типу когнітивної операції” (*freedom of construal type*), на що вказує спосіб їхньої вербалізації у дискурсі [12].

Розглянемо випадки функціонування у вікторіанському художньому дискурсі евфемістичних номінацій соціокультурних табу, заснованих на антонімії.

(1) “Miss had been out of health herself for some time; she had got very stout but was strong with it; and the loss of money and fear of poverty were quite breaking her down...” (Brontë Ch., Jane Eyre).

У дискурсивному фрагменті (1) спостерігаємо функціонування номінації *out of health*, що вуалює поганий стан здоров'я героїні роману, тобто виступає евфемістичною номінацією табуйованого концепту ILLNESS. У мові лексична пара *health – illness* є іконічними комплементарними антонімами (нескалярними антонімами) іменникової частини мовної належності.

Концепти номінального типу HEALTH та ILLNESS ідентифікуються на фоні домену ФІЗИЧНИЙ СТАН. У наведеному дискурсивному фрагменті евфемістична номінація *out of health*, що антонімічно позначає поганий стан здоров'я героїні, свідчить про те, що домен ФІЗИЧНИЙ СТАН структурується за допомогою образ-схеми КОНТЕЙНЕР, яка віддзеркалює досвід, заснований на фізичному відчутті, й доводить взаємозалежність соматичного та просторового кодів культури: наша ментальна локалізація може бути порівняна з контейнером, заповненим тим або іншим набором речей. Структурні елементи образ-схеми КОНТЕЙНЕР мають внутрішню частину, межу та зовнішню частину. Відповідно до базової логіки, коли щось розташовано або всередині контейнера, або за його межами, є Р або не Р. Якщо контейнер А знаходиться в контейнері В, а Х – у контейнері А, тоді Х міститься у В [18, с. 272]. Так, ця образ-схема успішно застосовується під час категоризації непросторового досвіду і гарний стан здоров'я сприймається як знаходження об'єкта всередині контейнера, а поганий – як вихід із нього. Це пояснюється тим, що знаходження всередині контейнера дає відчуття захищеності та спокою.

Отже, поганий стан здоров'я героїні вуалюється за ідеєю виходу за межі контейнеру, уникаючи при цьому прямого заперечення (*unhealthy*), і дозволяє не використовувати пряму номінацію первинного концепту ILLNESS:

•концепт ILLNESS (*out of health*)

Домен ФІЗИЧНИЙ СТАН

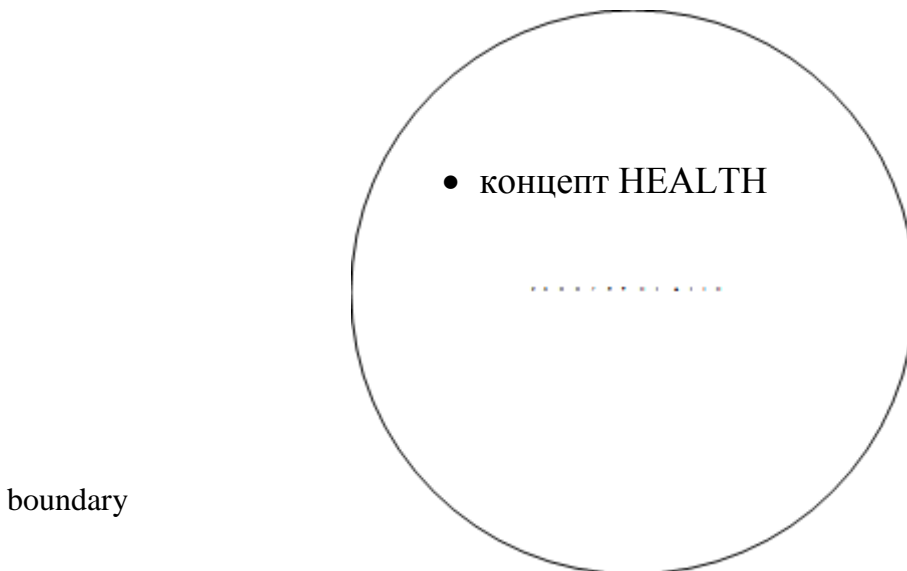

Рис. 5. Структурування значення евфемістичного субститути *out of health*

(2) *He ought now to have been at school, but his mama had taken him home for a month or two “on account of his delicate health”* (Brontë Ch., Jane Eyre).

У дискурсивному фрагменті (2) спостерігаємо функціонування номінації *delicate health*, що також вуалює первинний концепт ILLNESS, але механізм утворення значення евфемістичної номінації дещо інший.

В антонімічній парі HEALTH – ILLNESS члени опозиції мають оцінний характер, причому один із членів є позитивним, у той час коли інший – негативний. Антоніми демонструють градуальність: можна бути *healthier*, *quite healthy*, *very healthy*, *very ill*, *quite ill*. Крім того, приємники *ill* та *healthy* у дискурсі можуть бути релятивними стосовно до мовця: один може розцінити той самий стан здоров'я як “відносно здоровий”, другий як “богатирське здоров'я”, а третій як “передсмертний стан”.

Використання прикметника *delicate* (у значенні ‘not robust’, ‘weak’) з іменником *health* знімає невизначеність, оскільки якості іменника було надано характеристику в контексті, й дає підстави конструювати значення евфемістичної номінації на фоні змістовного домену ФІЗИЧНИЙ СТАН за допомогою пересічної біскалярної системи, де шкала ДОСТОЇНСТВА/MERIT частково збігається зі шкалою ПОГАНЕ/BADNESS: десь на шкалі ДОСТОЇНСТВА/MERIT точка *delicate* (not robust, weak) перетинається з точкою на шкалі ПОГАНЕ/BADNESS:

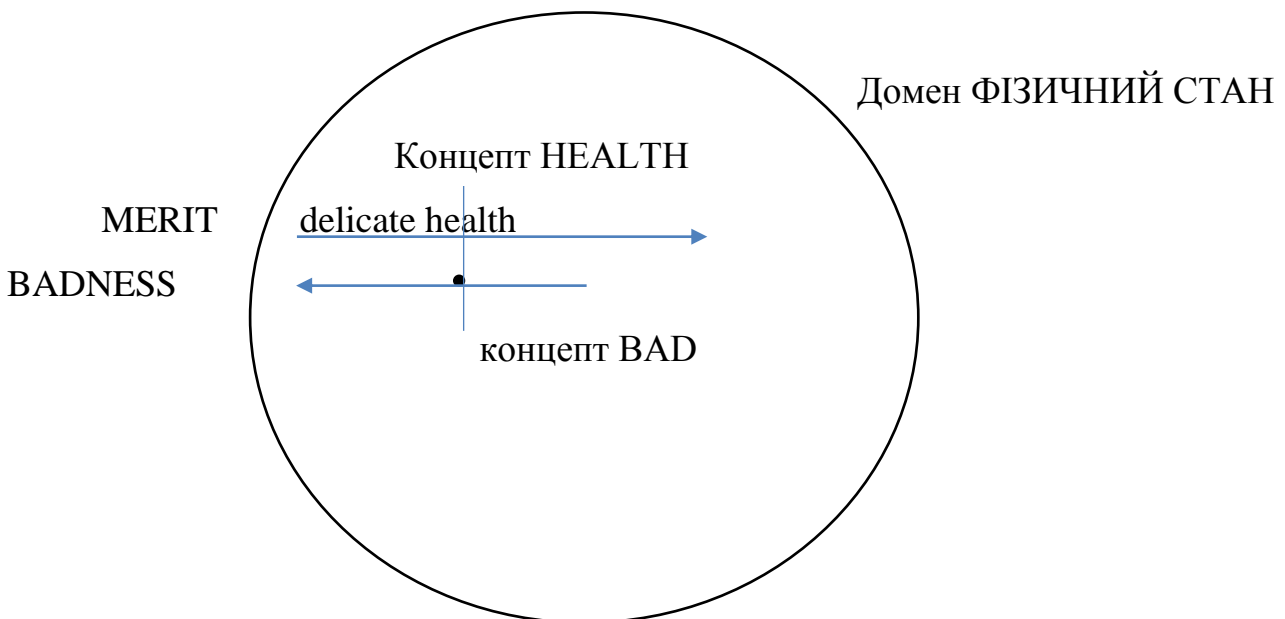

Рис. 6. Структурування значення евфемістичного субститути *delicate health*

Залучення антоніма *delicate health* дає змогу в наведеному фрагменті дискурсу (2) уникнути використання прямої номінації антецедента – *quite ill*.

(3) *Of six children, my sister Mary and myself were the only two that survived the perils of infancy and early childhood* (Brontë A., Agnes Grey).

Дискурсивний фрагмент (3) демонструє функціонування евфемістичного субститути *survived the perils of infancy and early childhood*: героїня намагається уникнути прямої вказівки на те, що інші діти в їхній родині померли. У цьому випадку табуований концепт DEATH вербалізується за допомогою вторинної номінації задля вуалювання негативних ознак, асоційованих з первинним концептом.

Лексична пара *survive* – *die* не є канонічними антонімами, частиною канону виступає семантична опозиція *alive* – *dead*, але очевидно, що номінації *survive* та *die* об'єктивують, відповідно, концепти ALIVE та DEAD – комплементарні антоніми. Антонімічні лексеми упізнаються на фоні змістовного домену СТАН / STATE, причому контекстуально обидва антоніми вказують на абсолютну комплементарність, оскільки вказують на обмежену ознаку. Змістовний домен СТАН / STATE можна конфігураційно подати у вигляді образ-схеми ПРОТИЛЕЖНІСТЬ / OPPOSITENESS, що структурує значення не скалярних прикметників *dead* та *alive* відповідно до певної межі:

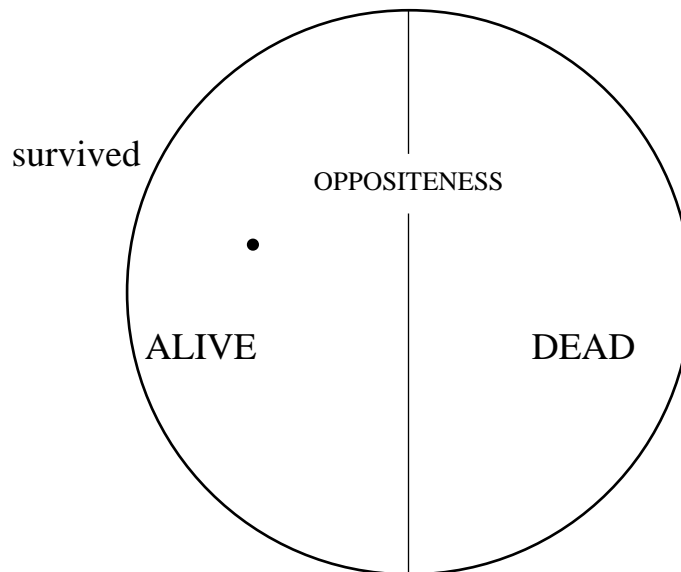

Рис. 7. Структурування значення евфемістичного субституту *survived*

Отже, результати аналізу доводять, що евфемістичні номінації соціокультурних табу, що функціонують у вікторіанському художньому дискурсі, засновані на антонімічних відносинах, упізнаються на фоні змістовних доменів, структурованих у вигляді образ-схеми ШКАЛА (для скалярних антонімів) та інших – КОНТЕЙНЕР, ПРОТИЛЕЖНІСТЬ (для нескаларних антонімів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н. Н., Алексикова Ю. В. Когнитивный аспект эвфемизации (на материале английского языка). *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2010. № 2. С. 5–12.
2. Буров А. А. Некоторые особенности эвфемистического обозначения в русском языке. *Вопросы русского языка и методика его преподавания*. Пятигорск, 1994. С. 3–10.
3. Жаботинская С. А. Концепт/домен: Матричная и сетевая модели. *Культура народов Причерноморья*. 2009. № 168. Т. 1. С. 254–259.
4. Кубрякова Е. С. Части речи в ономаσιологическом освещении. Москва: Наука, 1978. 120 с.
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
6. Пищальникова В. Язык как когнитивно-коммуникативный механизм. *Университетская филология – образованию : материалы междунар. науч.-практ. конф. “Коммуникативистика в современном мире”* (Барнаул). Барнаул, 2005. С. 46–52.
7. Рябцева Н. К. Мысль как действие, или риторика рассуждений. *Логический анализ языка. Модели действия*. Москва, 1991. С. 60–68.
8. Сердюк Е. Н. К проблеме определения признаков художественного дискурса: URL: <http://www.readera.org/article/k-probleme-opredelenyeja-pryeznakov-khudozhestvennoho-dyeskursa-10185999.html> (дата звернення: 17.01.2018)
9. Телия В. Н. Номинация. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Большая российская энцикл., 2002. С. 336–337.
10. Bloom H. *Victorian Fiction*. New York, 1989. 511 p.
11. Clausner T. C., Croft W. Domains and Image-schemas. *Cognitive Linguistics*. 1999. № 10. P. 1–31.

12. Croft W., Cruse D. A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge, 2004. 356 p.
13. Cruse D. A. *Lexical Semantics*. Cambridge, 1986. 310 p.
14. Gibbs R. W. The Cognitive Psychological Reality of Image Schemas and Their Transformations. *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin; New York, 2006. P. 239–268.
15. Houghton W. *The Victorian Frame of Mind*. New Haven, 1963. 189 p.
16. Jones S., Murphy M. L., Paradis C., Willners C. *Antonyms in English: Construals, Construction and Canonicity*. Cambridge, 2012. 169 p.
17. Keys R. *Euphemania: Our Love Affair with Euphemisms*. New York, 2010. 288 p.
18. Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal About the Mind*. Chicago; London, 1990. 614 p.
19. Langacker R. *The Foundations of Cognitive Grammar: Volume 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford, 1987. 540 p.
20. Rosch E. Principles of Categorization. *Cognition and Categorization*. Hillsdale, 1987. P. 27–48.
21. Taylor R. *Cognitive Grammar*. Oxford, 2002. 634 p.

УДК 81'373.4:821.161.2

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2018-1-08>

СПЕЦИФІКА ТЕРМІНА В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЕМИ Є. МАЛАНЮКА “П’ЯТА СИМФОНІЯ”)

Воронюк І. О., к. філол. н., доцент

*Запорізький національний технічний університет,
вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя, Україна*

IrynaVoronyuk@gmail.com

У роботі проаналізовано функціонування термінологічної лексики у поемі Є. Маланюка “П’ята симфонія”, встановлено особливості її використання в художньому мовленні, досліджено процеси детермінологізації. Розкрито потенційні семантичні, стилістичні, емоційно-експресивні можливості спеціальної лексики в контексті літературного твору.

Ключові слова: художнє мовлення, науковий текст, термінологіка, семантичні трансформації, детермінологізація.

SPECIFICATION OF THE TERM IN ARTISTIC LINGUISTICS (BASED UPON THE POEM OF Y.MALANYUK “THE FIFTH SYMPHONY”)

Voroniuk I. O., PhD in Philology, associate professor

*Zaporizhzhya National Technical University
Zhukovsky str., 64, Zaporizhzhya, Ukraine*

This article deals with the functioning of the terminological vocabulary in the poem “The Fifth Symphony” by Y. Malanyuk. The peculiarities of using terms in the literary text as well as determinization processes are given special attention. Potential semantic, stylistic, emotional and expressive possibilities of special vocabulary in the context of a literary work are revealed.

The terms are integral and specific means of the vocabulary of the scientific language, in which they have their main purpose, are not subject to metaphORIZATION and do not have an emotional and expressive color. However, in the artistic speech, they undergo certain semantic transformations, become independent elements of the lexical system of artistic speech, means of artistic representation. Such interaction, enriching the literary language with new words, reveals the hidden possibilities of the very terms that are implemented in the artistic texts.

In the art of Y. Malanyuk, we see the use of a large number of terminological vocabulary inherent in all the writers of the interwar era.